

Artikkelit

»UUSIEN YHTEISKUNNALLISTEN LIIKKEIDEN» YHTEISKUNNALLINEN PERUSTA JA NÄKÖALAT*

Joachim Hirsch ja Roland Roth

ABSTRACT

The Societal Basis and Perspectives of the »New Social Movements»

The article aims at analyzing the nature and significance of the »new social movements» (NSMs), especially as they function in the Federal Republic of Germany. The »classical» marxist doctrine, that the bourgeois society by the power of its own nature creates a revolutionary subject and socialist forces of production, is being critically assessed. The structural changes taking place in the present capitalist society, however, induce socialrevolutionary processes and movements, like the NSMs. They are not accidental phenomena but a permanent reaction against the present »fordistic» form of reproduction of capital. — Through their action to change concretely and radically the living conditions and social relations inside the present society, the NSMs acquire certain specific characteristics. They are firstly; point-by-point-wise, heterogenic and decentralized, secondly; thematically wide, thirdly; open and spontaneous, and lastly; they have heterogenic social basis. These multifarious and complex characteristics signify certain problems the NSMs face: they are in a peculiar way ambivalent and contradictory. On one hand the NSMs oscillate between radical anticapitalism and reformism, between a tendency to form a counterculture (even a »subcultural ghetto») and a tendency to formalize etc., but, on the other hand, these ambivalences are productive as they break down »statebourgeois authoritarianism», so common to all parties, as well as abstract antitatism. The fordistic form of social reproduction compels the adoption of unconventional forms of political praxis. — The NSMs have generated conflicts and new forms of political mobilization, that the intellectual left was unable to anticipate. The result has been the well-known uncertainty in social analysis. This development only emphasizes the importance of NSMs for the intellectual left as a real and theoretical praxis.

1. Vasemmisto ja vallankumouksen ongelma

Kehittyneitten kapitalististen maitten poliittisia näkymiä on jo joitakin vuosia leimannut järjestelmää kritikoivien, yhteiskunnallisten liikkeiden esiinmarssi. Nämä liikkeet eroavat olennaisesti tavoitteissaan, toimintamuuodoissaan ja sosiaaliselta perustaltaan perinteisestä työväenliikkeestä. Ympäristöliike,

* Artikkelii on muokattu versio Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen lisensiaattiseminaarissa 12. 11. 1980 pidetystä esitelmästä. Artikkelin on kääntänyt VTL Sakari Hänninen.

»kansalaisaloitteet» (Bürgerinitiativen), naisliike ja »vaihtoehtoisten» aloitteiden ja projektien vivahteikas moninaisuus eroavat selvästi niin perinteisen kuin uusvasemmiston luokkataistelun, poliittisen organisaation ja strategian kuvauksista. Tosiiasiallisesti ne merkitsevät perinteisen vasemmistolaisen teorian ja politiikan käytännöllistä kritiikkiä.

Kysymys on siitä, pitääkö »klassiset» esitykset proletariaatista aina sosialismiin asti ulottuvan edistyskellisen muutoksen kantajana heittää mielestään. Kysymys on myös siitä oliko opiskelijaliikkeen »proletaarinen käänne» 70-luvulla virhe, ei vain historiallisissa lainavaatteissaan, vaan myös sisällöltään.

Tässä yhteydessä on ennen kaikkea asetettava kyseeseen kaksi seikkaa: ensinnäkin ajatus, että porvarillisen yhteiskunnan vallankumouksellinen dynamiikka kehittyi tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden objektiivisesta ristiriidasta, joka samalla nostaa esiin proletariaatin vallankumouksellisena subjektina. Tällöin jää huomaamatta, että tuotantovoimien kehitys on jo aina yhteiskunnallisesti muotomääräytynt. Olemassaolevia tuotantovoimia ja niihin kytkeytyviä työnjaon muotoja ei siten voida mitenkään »omaksua» ja kehittää edelleen sosialistisiksi. Yhteiskunnan vallankumouksellinen muuttaminen päinvastoin edellyttää, että oleva koneistus muunnetaan sisäiseltä rakenteeltaan ja kehitetään uudenaikaiseksi.

Yhtä ongelmallinen asia on ajatus siitä, että proletariaatti kehittyi autonomiseksi ja itsetajuisesti toimivaksi vallankumoukselliseksi luokaksi. Päinvastoin: mitä enemmän työväenluokka on alistettu pääomalle, sitä laajemmin se ilmenee kapitalistisesti muokattuna (deformoituna) ja taidoistaan riisuttuna (dekvalifikoituna), ikäänkuin siltä olisi takavarikoitu ratkaisevat poliittiset ja sosiaaliset valmiudet.

Kaikkiaan: jos ja millä tavalla proletariaatti voi kehittyä porvarillisessa yhteiskunnassa vallankumoukselliseksi subjektiksi, on aika avoin kysymys.

Luonnehditun kaltainen »vallankumousfysiikka» on työväenliikkeen historiassa johtanut tiukasti »porvarillisten» poliittisten organisaatiomuotojen vakiinnuttamiseen. Puolueperustainen organisoituminen, sentralisointi, byrokraatisoituminen ja kuri ovat lisäksi taanneet sen, että vieraantumisen ja herruuttamisesta on muodostunut rakenneperiaate jopa niissä organisaatioissa, jotka halusivat kumota ne. Ei ole tiedostettu, että tuotantovoimien laadullinen muutos, joka koskee myös yhteenliittyneitä tuottajia, ei ole ainoastaan vallankumouksellisen prosessin päämäärä, vaan myös edellytys. Koska tätä ei otettu huomioon, valtiomahdin valtaamisesta saattoi tulla vallankumouksellisen suunnitelman abstrakti pääkohta.

Todellinen ongelma on se, että porvarillinen yhteiskunta yhtä vähän luonnonvoimaisesti luo vallankumouksellisen luokan kuin tuottaa sosialistiset tuotantovoimat. Tässä tulee esiin ratkaiseva ero, joka on siirryttäessä porvarilliseen ja sosialistiseen yhteiskuntaan. Porvarillinen yhteiskunta päinvastoin tendenssinomaisesti vastustaa ja hävittää kaikki yhteiskunnallistumisen ja tietoisuuden kehittymisen (itselleen) vastakkaiset muodot. Tästä syystä ei voida ajatella, että sosialistinen vallankumous on analoginen porva-

rillisen vallankumouksen kanssa. Sen kohdalla ei ole kysymys poliittisen ylä-rakenteen sopeuttamisesta luonnonvoimaisesti muuttuneeseen yhteiskunnalliseen perustaan. Toisin sanoen ei ole kysymys poliittisen vallanvaltaamisen lopullisesta toimesta, jonka toteuttaa jo »kypsä» vallankumouksellinen luokka.

Yhteiskunnan sosialistisella uudelleenmuokkauksella on lisäksi edessä se ongelma, että porvarillisen yhteiskunnan mykkää pakkoa vastustavat muuttuneet yhteiskunnalliset suhteet ja tietoisuusmuodot täytyy vasta kehittää. Tämä voi olla vain yhteiskunnan käytännöllisen muuttamisen tietoinen toimi eikä objektiivisen lainmukaisuuden tuote. Porvarillinen yhteiskunta ei luonnovoimaisesti tuota ylittämisenä subjektia.

Sosialistisen muutoksen ratkaiseva ongelma on siten vähemmässä määrin poliittinen vallankumous kuin tuotantosuhteiden ja elämän olosuhteiden konkreettinen muuttaminen porvarillisen yhteiskunnan sisällä. Tätä kautta vallankumouksellinen subjekti vasta saavuttaa materiaalisen perustansa.

On siis kysymys yhteiskunnallisten kokeilujen, kokemusten ja oppimisprosessien mahdollisuuden ehdosta. *Teesimme* on, että uudet yhteiskunnalliset liikkeet voivat omaksua tässä prosessissa olennaisen merkityksen, ja että ne eivät missään tapauksessa ole suhdanneluontoisia reunailmiöitä tai sivuristiriitoja, vaan että ne ovat juurtuneet kehittyneen kapitalismin perustaviin ristiriitarakenteisiin ja siten sisältävät olennaisen yhteiskuntaa muuttavan potentiaalin.

2. Yhteiskunnan rakenteelliset muutokset ja sosiaalisten konfliktien uudet ulottuvuudet

'Fordistinen' yhteiskunnallistumismuoto

Kapitalistisessa yhteiskunnassa tapahtuu parhaillaan syvällisiä muutoksia kun pääomasuhde uusintamis- ja yhteiskunnallistumisyhteytenä on hyvällä vauhdilla tunkeutumassa yhteiskunnan läpi.¹ Tämä tekee mahdolliseksi ehdoitta puhua (yhteiskunta)muodostuman jatkuvuudesta. Suhteellisen lisäarvon-tuotannon kasvattamispakon alaisena toteutuva »reaalinen alistaminen» ei missään tapauksessa liity vain tuotanto- ja työprosessiin, vaan koko yhteiskunnalliseen uusintamisyhteyteen. Työn »taylorisointi» ja uusintamisiin läpikapitalisointi muodostavat ykseyden. Siirryttäessä kulutustavaroiden massatuotantoon, joka on työprosessien »taylorisoinnin» ehto ja seuraus, on uusintamisiin yhä täydellisemmin alistettu pääomasuhteelle, läpeensä tavarasuhteiden leimaama ja yhä enemmän kapitalistiseen aikarytmiin sidottu. Työvoiman uusintamisesta avautuu huomattava sijoituskohteeksi pääomalle. Elämän eri yhteyksistä aina sen hienoimpiin haaraumiin asti (toiveisiin, fantasioihin, 'intimiteettiin') tehdään kaupallisten markkinointistrategioiden kohde.

Kuvattu kehitys merkitsee perinteisten yhteiskunnallistumisen muotojen hajoamista. Näissä muodoissa työvoiman uusintaminen ja luonto eivät vielä

olleet pääomalle reaalisesti alistettu, sillä tuotantoon ja uusintamiseen käyetyt työvoima ja luonnonvarat olivat luonteeltaan 'ilmaisia tuotantovoimia'.

Mitä enemmän pääoma kehityksensä kulussa vähitellen alistaa kaikki yhteiskunnalliset alat ja sen myötä hajottaa luonnonvoimaisesti esikapitalistiset tuotannon ja uusintamisen muodot, sitä selvemmin ilmenevät luonto ja ihminen yhteiskunnallisesti tuotettuina. Luonnonperustan sisältävästä kokonaiskysynnän uusintamisesta on tulossa yhteiskunnallisesti organisoitu asia, mikä kapitalismin (nyky)oloissa tarkoittaa olennaisesti valtiollista asiaa. »Subjektiviteetin» ja »luonnon» yhteiskunnallinen uusintaminen vähitellen tunkeutuu tajuntaan. Tämä on nykyisen yhtäläisesti »luontoon» kuin »subjektiviteettiin» liittyvän ekologisen keskustelun historiallinen tausta.

Kvasi-autonomisten, pääomalle ainoastaan muodollisesti alistettujen, työvoimatuotannon muotojen hajoaminen, ja siihen liittyvä luokkamääräytyneen ympäristön ja 'aseman' hävittäminen, poistaa yhteiskunnallisia katkoksia ja eriaikaisuuksia, joista varhempi työväenliike imi suuren osan voimastaan. Yhteiskunnasta tulee yksiulotteinen ja ajaton. *Marx* on tämän tendenssin tosin abstraktisesti maininnut, muttei ole kyennyt seuraamaan konkreettisesti sen vaikutuksia. Otaksuttavasti tästä syystä häneltä on jäänyt omituisesti täsmenämättä, mitä työvoiman reaalinen alistaminen pääomalle ja sen alaisena tapahtuva uusintaminen merkitsevät.²

Kuvattua kehitystä on teoreettisesti ensimmäisenä tematisoitu ja käsitteellistetty Frankfurtin koulun piirissä. Tähän onkin uudelleen tartuttava jo siksi, että opiskelijaliikkeen vanavedessä »ortodoksinen» Marx-tulkinta tuskin on käsittänyt nykyisen kapitalismin spesifiä modernisuutta. Tosin meidän mielestämme historiallis-materialistisen ja pääomateoreettisen argumentaation kautta tämä asia on mahdollista sattuvammin ja — mitä tulee yhteiskunnallisiin kriisi- ja ristiriitatendensseihin — selvemmin muotoilla, kuin oli mahdollista kriittisessä teoriassa.

Kuvaamme kehittyneissä kapitalistisissa metropoleissa toteutuvaa yhteiskunnallistumismuotoa »fordistiseksi». On pantava lisäksi merkille, että Euroopassa tämä tendenssi on alkanut määräävästi toteutua vasta toisen maailmansodan jälkeen. Käsite »fordismi» on — totta kai nojaten *Gramscin* — noussut esiin ranskalaisessa keskustelussa, ja se on otollinen siksi, että se kuvaa oikein joustavasti yhteiskunnallisia muutoksia kapitalististen rakenteiden sisällä. Tässähän Fordin automalli 'T' oli tosiasiallisesti uraa-aukova: työn taylorisoinnissa, kulutustavaroiden massatuotantoon perustuvassa pääoman arvonnäköyksessä, uusintamispäivän läpikapitalisoitumisessa.³

Sosiaalinen hajaantuminen (disintegraatio) ja luokkarakenteiden siirtyminen

»Fordistiselle» yhteiskunnalle olennainen tuntomerkki on sosiaalisen hajaantumisen kiihtyvä prosessi. Tämä on seurausta perinteisen sosiaalisen miljöön ja elämäntapojen (kotityö, sukulaisuus- ja naapurisuhteet, kyläyhteisö, perhe, työväenkulttuuri) läpikapitalisoitumisesta ja purkautumisesta, samoin kuin

nopeutuvasta tuotannon uudelleenjärjestämisestä (pakkomuuttaminen, siirtotyöläisyys, pakotetut kvalifikaatio/dekvalifikaatio-prosessit jne).

Työn taylorisointi ja intensivointi ja kaupallistettu työvoiman uusintaminen saavat aikaan rakenteellista yhteiskunnallista eristäytymistä ja privatisointipyrkimyksiä. Objekttiivisen luokkasamastumisen tuolla puolen rapautuu luokkaluonteinen sosiaalinen ja kulttuurinen yksimielisyys. Sitä mukaa kun 'proletariaatin' ja palkkatyöläistyneen 'keskiluokan' raja häipyä konttori- ja hallintotoimien rationalisoinnin ja taylorisoinnin kautta, sitä mukaa teollisuusproletariaatti yhä nopeammin vähenee suhteessa virkamiehistöön ja toimihenkilöihin valtion-, hallinto- ja palvelusektoreilla.

Samanaikaisesti yhteiskunnallisen eriytymisen ja marginalisoitumisen sekä lisääntyvien alueellisten erojen kanssa selkiintyy kuva yhteiskunnasta, joka on niin objektiiviselta kuin tietoisuusmuotoiselta luokkakoostumukseltaan moninaisesti kerrostunut, jäsentynyt ja jakaantunut. Syntyy toisiinsa liittyviä ja samanaikaisesti erivertaisia sosiaalisia asemia ja segmentoituneita kokemuspiirejä, jotka kulkevat osittain poikittain 'politekonomisesti' määritettyihin luokkarajoihin nähden.

Toiselta puolen pakkomuuton, rakenteellisen työttömyyden, dekvalifikaation ja työn intensiivoinnin vaikutukset ulottuvat pitkälle työväenluokan yli. Sosiaaliset deprivatiokokemukset yleistyvät ja osittuvat. Tätä kehitystä vahvistaa edelleen lisääntyvä valtionhallinnollinen isännöinti, manipulaatio ja kriisiasetusten säätäminen. Repressiivisen sääntelyn ja ohjatun tuen kautta valtio yrittää estää uhkaavien yhteiskunnallisten konfliktirintamien syntymistä (kuten työttömyyttä hoitamalla).

Kriisien ja deprivatioiden synnyttämä »tyrmistys» on sekä alkuperältään sosiaalisesti eriytynyttä että myös lähtöisin arkielämän moninaisista, lähinnä toisiinsa yhdistämättömiltä näyttävistä pisteistä (tässä puu irtirevittynä, tuolla lisää melua, edempänä tietä ydinvoimalaitos, ja lisää stressiä työssä). Samaan aikaan kun yksimielisesti puhutaan siitä, että juuri sosiaalitaloudellisten uudelleenstrukturointiprosessien kiihdyttäminen moninaisine seuraamuksineen alkaa rikkoa sietokyvyn rajoja ja kasvattaa tietoisuutta mahdollisista yhteiskunnallisista uhista, ei sietämättömyyksien sosiaalinen ja alueellinen paisuminen vaikuta vielä itsessään mitenkään vastarintavalmiuden kasvuun. Yhtä todennäköisiä ovat luopuminen (resignaatio) ja apatia tai monenlaiset yksilölliset sivuunvetäytymisstrategiat, jotka sitten — kuten kaupungistapako ja sen seurauksena »maan haluaminen» — osaltaan laukaisevat (sosiaaliseen) asemaan sidotun kilpailun tuhoavan noidankehän.⁴

Turvavaltio

Yhteiskunnallista arkipäivää lävistää ohjailevien, huoltavien, valvovien ja kontrolloivien laitosten ja organisaatioiden verkosto. Sosiaalisella hajaantumisella on aina kahdenlainen merkitys: toisaalta uusintamisen turvaa-

vissa yhteiskunnallistumisen muodoissa yksilöllinen eristyminen lisääntyy (vanhusten, sairaiden jne. kohdalla) ja toisaalta lisääntyvät sellaiset monimutkaiset valvovat mekanismit, jotka sopeuttavat yksilöt fordistiseen tuotanto- ja kulutuskiertoon (tee työsi tehokkaasti, kuluta ututterasti, jätä tyhmat ajatukset). Repressiivisesti sosiaalistavien ja sosiaalisesti ehdollistavien instituutioiden lisääntynyt merkitys on »luontaisten» sosiaalisten yhteyksien hajoamisen kääntöpuoli.

Nykyisellä valtiolla on kaksoisluonne »hyvinvointivaltiona» ja »valvontavaltiona», on tapahtunut valtion muuntuminen tässä mielessä integraaliseksi »turvavaltioksi» (Sicherheitsstaat). Tapahtuneelle muutokselle ei ole tunnusomaista ainoastaan turvallisuusapparaattien silmiinnähtävä kasvu ja näiden kontrollifunktioiden laajentuminen vaan lisäksi vielä hiipivä olevien instituutioiden uudelleenfunktionalisointi sosiaalisesti ehkäiseviksi kontrolliapparaateiksi ja valtion tiukempi kietominen materiaalsen ja ideologisen uusintamisen sääntelyn yhteiskunnalliseen organisaatioverkkoon. Turvavaltio ilmenee kattavan byrokraattisen ohjaus-, kontrolli- ja valvontaverkon ytimenä.

Yhteiskunnan läpiorganisoidumista ja läpivaltiollistumista seuraa spesifejä reagoititapoja: psykososiaalisella tasolla lisääntyvät »narsistiset» taipumukset.⁶ Poliittisella tasolla voidaan erottaa lisääntyvää anti-institutionalismia, antibyrokratismia, valtioon kohdistuvaa nyreyttä ja kasvavia populistisia tendenssejä sekä lisääntyvästi houkuttelevia antietatistisia vaihtoehtoaesetelmia. Turvavaltio huoltaa ja valvoo näitä reagoititapoja. On tärkeätä, että turvavaltion spesifi luonne on samalla erikoisen ambivalentti: toisaalta ollaan materiaalisesti riippuvaisia valtiosta vähäisimpiä elämänvälttämättömyksiä myöten, toisaalta taistelusta valtiota vastaan on muodostumassa yhä kallisarvoisempi asia.

Ideologinen kriisi ja »arvojen kumous»

Yhteiskunnallisten suhteiden lisääntyvä tavaramuotoisuus, sosiaalinen eristyminen, itsenäisten valmiuksien alistaminen, elämäntavan ja kehkeytyneen elinympäristön hajoaminen, pääoman ehdoilla organisoidun kulttuuri- ja tajuntateollisuuden aiheuttama jatkuva kulttuuristen normien myllertäminen, keinotekoinen ajan tajun puute, viettien ja toiveiden kaupallinen riisto, alituinen kapitalistiseen tuotanto- ja uusintamisyhteyteen kytkettyjen tarpeiden synnyttäminen ja laukaiseminen, kaikki tämä muodostaa yhteiskunnan hiipivän ideologisen kriisin tärkeän perustan. Toinen asia on se, että pääoman keskittymis- ja yhteenkokoutumisprosessin vanavedessä porvaristo on kadonnut verrattain homogeenisena »kulttuurisena luokkana». Yhdessä nämä (tendenssit) vaikuttavat »porvarillisen» ideologisen hegemonian melkoiseen heikkenemiseen.

Tajuntateollisuus, jota leimaa pääoman anarkia, tuottaa yhtämittäisesti rykelmän itse itsensä perättömäksi osoittavia »esikuvia». Mainoskampanjat, pak-

kaukset ja monenmoiset kaupalliset palvelut siirtävät yhteiskunnallisia arvoja käyttäytymismalleja, jotka ovat vaihtuvia, hauraita ja sujuvia. Konsumerististen käyttäytymismallien vaikutukset (työskentele yhä enemmän, jotta yhä enemmän yhä vähemmän hyödyllistä kuluttaisit) eivät ole suinkaan yksiselitteisiä: ne saavat aikaan aina myös vastustusta, sopeutumattomuutta, kieltäytymistä, kapinoinnin subjektiivisia valmiuksia, jotka eivät ole kuitenkaan suoraviivaisen »sosiologisesti» paikannettavissa, vaan ne vaihtelevat ja muuttuvat. Tällainen subjektiiviteetin ristiriitainen merkitys on rakenteellisesti sidottu arvonlisäisyhteyteen, jota tukee suhteellisen lisäarvontuotannon jatkuva intensivointi. Samainen pääoma itse, joka kehittää yhtäläisesti tuotantoon ja kulutukseen taipumuksia, tarpeita ja toiveita, vaikkakin tekee sen vinoutuneesti, sisältää aina myös »ylimääräistä», joka ei ole integroitavissa fordistiiseen kiertoon.⁶

Jos otetaan huomioon, että perinteisen kulttuurimiljöön hajoamista seuraa lisääntynyt pakkomuutto ja paikanvaihto, dequalifikaatio ja elämännäkymien yleinen epävarmuus, niin ei ole ihme, että olemassaoleva yhteiskunta kärsii suunnattomasta »mielekkyyden puutteesta». Kun perinteisiä arvoja alituisesti relativisoidaan, muokataan ja asetetaan kyseenalaiseksi, näyttää yhteiskunnan kasvanut rikkaus ja siihen kytketty »köyhyyden ja tavarapaljouden» (Gorz) tuotanto johtavan »postmaterialististen» arvojen tendenssinomaiseen leviämiseen.⁷ Kuinka pysyvä ja perusteellinen tämä arvomuutos tosiasia on, on jäänyt käytävässä tieteellisessä debatissa väliaikaisesti kiistanalaiseksi, ja täytyy tässä jättää vastaamatta.

3. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden näkymät, oppimisprosessit ja ristiriidat

Perinteiset poliittiset organisaatiot kuten puolueet ja ammattiyhdistykset eivät ole jääneet hajaantumis- ja läpivaltioitumisprosessin ulottumattomiin. Niiden byrokratisoituminen ja valtioituminen, joka on sinänsä yhteiskunnan »fordistisen» muutoksen seuraus, heikentää olevan joukkointegroinnin järjestelmän legitimaatio- ja yhdistämisvoimaa, ja tuottaa siten keskeisen syyn kehittää välittömän intressivälityksen ulkoinstitutionaalisia muotoja. Näiden desentralisoitu, kohdittainen (puntuelle), ja usein vaihtuva ilmenemismuoto vastaa poliittisen apatian ja hajaantuneen mielipahan silmiinpistävästä leviämisestä.

On lähdeittävä siitä, että nykyään yhteiskunnallisvallankumouksellisten liikkeiden ja prosessien kehittyminen vähemmän kuin konsanaan seuraa taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen »objektiivista» logiikkaa. »Perustan» ja »päällystän», taloudellisen rakenteen ja tietoisuuden suhde on monimutkaisempi, avoimempi ja täten »poliittisempi» kuin monet marxistit ovat uskoneet.

Emansipatoristen liikkeiden rakenteellinen lähtökohta on seuraavanlaisissa ristiriidoissa: fordistisen uusintamismuodon mahti lakkaamatta hajottaa ja

uudelleen kokoaa sosiaalisia yhteyksiä, pirstaloi ja samalla kertaan tasaa luokka-asemia, panee hiipivästi järjestykseen ja normalisoivasti sopeuttaa yksilöitä, ja samalla *välttämättä* tuottaa subjektiivista suojautumista, toiveita, monenlaista vastustusta. Tämä tapahtuu nimenomaan kohdittain ja hajanaisesti, eikä noudata mitään »objektiivista» logiikkaa. Se omaa moninaisesti rikkoon-tuneen ja vääristyneen muodon, eikä ilmene luonnonvoimaisesti etukäteen määritetyn »vallankumouksellisen subjektin» kautta.

Yhteiskunnan monimuotoinen jakaantuminen muuttaa poliittista prosessia eli muuttaa perusteellisesti poliittisen tietoisuuden ja kollektiivisen toiminnan ehtoja ja muotoja. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ilmaisevat tätä selvimmin. Ei ole kysymys siitä, että ne kulloisessakin tilanteessa näyttäytyisivät yhteiskuntaa muuttavana voimana. Ne ovat kylläkin yhteiskunnallisen riisto- ja pakosuhteen tuotteita ja yhteiskunnallisen kokemuksen ja käytännöllisen oppimisen alueita. Ja siten ne jatkuvasti muuttavat luonnettaan, rakennettaan ja tavoitteenasetteluaan.

Uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä ilmaistaan ylipäänsä senmuotoinen poliittinen toiminta, joka antaa mahdollisuuden välittömään etujen kanavointiin ja käytännölliseen yhteiskunnallisen arkipäivän muuttamiseen pyrkivien »ulottuvien» toimintamuotojen ja tavoitteenasettelujen kehittämiseen. Ne eivät poissulje tilanteita, joissa eriytyneet edut vaikuttavat toisiinsa.

Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat tuloksia yhteiskunnallisesta mullistusprosessista, joka sisältää poliittisesti eteenpäinvieviä mutta samalla syvästi risiiriittäisiä tekijöitä. On vaikea ennakoida, millä tavoin niissä ja niiden kokemuksen yhteydessä tullaan toimimaan, millaisia oppimisprosesseja ja rakenteta niistä kasvaa esiin. Mutta ennen kaikkea on pyrittävä tämän prosessin ja sen yhteiskunnallisen kontekstin käsitteellistämiseen.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tuntomerkkejä

1. Yhteiskunnallinen kiinnittyminen ja vastakaiku

Kuusikymmenluvulla tapahtunut kansalaisaloitteiden lukumääräinen nousu, näkyvimmin ympäristönsuojelun alueella, viittaa siihen, ettei ole kysymys mistään ohimenevästä, mahdollisesti reformilupausten motivoimasta, poliittisesta suhdanteesta. Sama pätee myös naisliikkeeseen ja vaihtoehtonäkymiin, joissa poliittinen kiinnostuminen ja julkinen vastakaiku ylittävät melkoisesti välittömästi ryhmiin osallistuvien määrän.

2. Temaattinen laajuus

Tuskin yksikään arkielämän alue jää näiltä liikkeiltä tematisoimatta, vaikka joitakin painopisteitä (ydinenergia, ympäristönsuojelu jne.) on noussut esiin.

Kritiikissä ja vastaesityksissä hahmotellaan laajoja yhteiskunnallisia vaihtoehtoja, joskin ne ovat vielä melko epämääräisiä monine (erityisesti reaali-poliittisine) aukkoineen ja osoittavat epätavallisen suurta heterogeenisuutta. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutus näkyy jopa yhteiskunnallisen tuotannon alueella (pehmeä teknologia, jätteiden muuntomallit, käsityöläis-tuotannon uudelleenarvio jne.), vaikkakin teollisuustyöväestön osoittama vastakaiku on vielä suhteellisen vähäinen. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden asiakohdittainen laajuus tarjoaa täten mahdollisuuden kehittää vastainstituutioita, poliittisia infrastruktuureja ja yhteiskunnallisia malleja, jotka ylittävät abstraktin antikapitalismin, ja jotka itse osoittavat tärkeitä ehtoja liikkeiden edelleenkehittymiselle jättäessään käytännöllisesti näkyviin uuden yhteiskunnan rakenteita.

3. 'Kohdittainen oppositio' (punktuelle Opposition)

Asiakohdittaisen laajuuden kanssa on näennäisesti ristiriidassa se seikka, että uudet yhteiskunnalliset liikkeet, niin henkilö pohjaltaan kuin sosiaalisesti, keskittyvät kohdittaiseen, konkreettiseen tyrmistykseen liittyvään vastarintaan. Kunnallispolitiikan koko spektrin laajuudessa mitattuna esimerkiksi kansalaisaloitteiden toiminnot ja protestit jäävät kovin valikoiviksi ja pääasiassa sidotuiksi näkyvään protestivalmiuteen. Myös näiden aloitteentekijöiden alueellinen yhteistyö on kehittynyt vasta muutamalla paikkakunnalla.

Yksityisen henkilön lukemattomissa elämänyhteyksissä näyttelee osallistuminen kansalaisaloitteeseen vain erästä enemmän tai vähemmän tärkeää jaksoa. Tuolloin on kysymys mahdollisesta oppimisprosessista eli siitä mikäli ja mitkä vastarintakokemukset siirtyvät myös muille arkielämän alueille ja vapauttavat siellä toiminta- ja vastarinta-aikeita. Yksityisen henkilön erilaisten etujen suhde toisiinsa lienee kyllä — mitattuna uusien yhteiskunnallisten liikkeiden teemoissa — pikemminkin ristiriitainen (palkkaintressi vs. ympäristönsuojelu liikkuvana ja demagogisesti mobilisoitavissa olevana vastakohtaparina). Keskeistä on yhtenäisen, erilaisia elämänalueita yhdistävän, sosiaalisen miljööni häviö. Tällaisten ehtojen uudelleenrakentamisyritykset ovat »keino-tekoisia» ja projektiluontoisia. Vain harvoissa poikkeustapauksissa voidaan elvyttää alueellisia ja proletaarisia rakenteita ja traditioita.

4. Sisäinen heterogeenisuus, radikalisoituminen

Yksityiset liikkeet ovat itsessään hyvin heterogeenisiä, mikä myös ilmenee radikaalisuuden nousuissa ja laskuissa. Symboliikkansa puolesta ekologia- ja naisliikkeen teemat ulottuvat laajoihin yhteiskunnan piireihin. Asiaankuuluvien lehtien satunnainen lukeminen, osallistuminen mielenosoituksiin ja festivaaleihin viittaavat seuraavaan osallistumisasteeseen. Jatkuva mukanaolo ympäristönsuojelu- ja toimintaryhmissä merkitsevät intensiivisempää osallistu-

mista, jolloin siinä samanaikaisesti yksilöllistä elämäntyyliä koskevat kysymykset nousevat keskusteluun ja saavat voimakkaampaa huomiota. Osallistumisen radikaalisessa loppupäässä tai liikkeiden radikaaleissa piireissä löytyy yrityksiä irrottautua aikaisemmin eletystä arkipäivästä ja sitä kautta vastavasti kokea liikkeen kritiikkimomentit ja kokeellisesti ne radikalisoida (ekokylät, maaseutukommuunit, naisasunnot...). Näin syntyy kollektiivinen vastakulttuuri, joka on itse osittain vaarassa irrota liikkeestä ja ghettoistua.⁸

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden dynaamisuus ja viehättävyys tulee osittain ilmi kuvatusta osallistumisen jatkumosta. Se antaa mahdollisuuden olla mukana eri muodoissa, eriasteisesti sitoutuen. Lisäksi osallistumisen intensiteetti voi vaihdella kunkin elämänhistoriallisen ja persoonallisen tilanteen mukaan. Osallistumisen nousut ja laskut voivat vaihdella yksilöllisesti ilman että tästä syystä ympäristön vaatimukset muuttuisivat tai oikeus osallistua vaarantuisi. Tällainen vastustaa kokemusyhteyksien ja aikarakenteiden »fordistista» jakaantumista. Yhteiskunnallisiin liikkeisiin osallistumisen radikalisoitumisen kytkeminen sosiaalistavaan vastakulttuuriin merkitsee lisäksi yksityiselle henkilölle ylimääräistä kiihoketta, koska pitkälle menevät oma-kohtaiset itsekasvuun liittyvät toiveet voidaan ottaa mukaan ilman että niitä pidetään liikkeen asettamina moraalisisina vaateina.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden »moraalin talous» osoittaa täten omape- räisen moderneja peruspiirteitä. Se jättää yksityiselle henkilölle pelivaran, joka ulottuu kohdittaisesta kritiikistä »vaihtoehtoiseen elämään», höllästä sympatiasta radikaaliseen osallistumiseen, eikä missään vielä sitouduta organisatorisesti. Näin vastustetaan nykyisen arkielämän rakenteellista rikkoontuneisuutta ja tukkeentuneisuutta ja siihen liittyvää yksityisen henkilön fordistista aikataloutta.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden »modernisuus» jättää painopisteensä ja osallistumisen intensiteetin kontingentiksi. Suuremman radikalisoitumisen perspektiivi ei myöskään näytä mitenkään välttämättömältä, koska se on yksityisen henkilön kohdalla useimmiten sidottu hänen elämänsä yksilöhistorialliseen katkokseen. Tässä tulee ilmi olennainen ero työväenliikkeen historiaan, missä palkkatyöläisintressin radikalisoituminen yhteiskunnan »sisällä» tuntuu mahdolliselta ja välttämättömältä näyttäessään kytkeytyvän positiivisesti yhteiskunnan toimintatapaan. Uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä tapahtuva radikalisoituminen sitä vastoin näyttää asettavan perustavalla tavalla kyseeseen saavutetun yhteiskunnallistumisen asteen omaksuessaan »antimoderneja» symboleja ja elämäntyyliä (tukkikämpät, maaseutukommuunit, käsityöläistuotanto jne.)

5. Ulkoisen ja sisäisen luonteen politisoituminen

Fordismilla ja »Saksan mallilla» (»Modell Deutschland») on kaksi keskeistä leikkauspistettä, jossa *uudet* konfliktirintamat ja kriisit piirtyvät esiin: »luon-

to» ymmärrettynä kehkeytyneenä ympäristönä sekä »luonnolliset» uusintamis-
perusteet ja »yksilö», josta on tulossa jatkuvien yhteiskunnallisten mullistus-
ten polttopiste. Ei ole niin, että vanhat konfliktirintamat (pääoma-palkkatyö
jne.) olisivat kadonneet, mutta ne ovat institutionalisoituneet, ritualisoituneet
ja kodifioituneet. Tämä pätee samassa määrin niin ympäristöteemaan kuin nii-
hin hajaantuviin tendensseihin, jotka kasaantuvat persoonallisuuden tasolla
(perhe, sosiaaliset suhteet jne.), joskin nämä ovat jo keskeisiä »turvavaltio»-
käsitteen kosketuspisteitä. Huolimatta uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin
liittyvästä näkyvästä tai näennäisestä reduktionistisesta ajattelutavasta,
ovat juuri »vihreät», ympäristösuojelijat, kansalaisaloitteentekijät itse
asiassa »yhteiskunnallistumisen» eturintamassa, varsinkin vielä suhteellisen
vähän säännellyillä alueilla. Tämän yhteyden todistaminen — jota myös muun
muassa *Offe* ja *Greven* ovat koettaneet — on toistaiseksi pääasiassa analyyttil-
nen yritys, eikä ole vielä uusien yhteiskunnallisten liikkeiden yhteistä tietoi-
suutta.⁹ Pikemminkin uusien yhteiskunnallisten liikkeiden ideologisia liitos-
kohtia hallitsevat osittain naturalistiset itsetulkinnat, jotka jäävät yhteiskun-
tapoliittisissa ulottuvuuksissa läikehtiviksi ja monimielisiksi.¹⁰

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden objektiivinen modernisuus ilmenee
ideologioiden ja itsetulkintojen tasolla äärimmäisen ristiriitaisena, verhottuna
omaperäisiin idylleihin ja romantisointeihin. »Luontoa» ja »persoonallisuutta»
erittelevien reduktionististen ajattelutapojen rinnalla ei myöskään latenttien
tai avoimesti itsetuhoavien muotojen (uusi uskonnollisuus, huumeet jne.) tar-
vitse karata näkyvistä.

6. Valikoiva sosiaalinen tausta

Laajasta yhteiskunnallisesta vastakaiustaan huolimatta uudet yhteiskunnal-
liset liikkeet ovat keskikerrosten aluetta, niin teroittavat mieleen kaikki asiaan-
kuuluvat selvitykset, vaikka viime vuosina on osoitettavissa myös teollisuus-
proletariaatin ja muiden palkkatyöläisten voimakkaampi osallistuminen.¹¹
Luokka-analyytisesti ovat tällaiset empiiristen tutkimusten väitteet enimmäk-
seen täysin pätemättömiä, koskapa »uusilla keskiluokilla» — viitaten niiden
paikkaan tuotantoprosessissa — yhteenliitetään sangen erilaisia ryhmittymiä.

Fordismi-teesin taustaa vasten olisi tutkittava, eikä protestoiminen usin-
tamistapaa vastaan ensimmäisenä ilmene siellä, missä tuotannollinen yhteys
on löyhempi tai puuttuu. Ammattiyhdistysten korporatistinen sitominen työ-
paikkakiistoihin — erityisen selvästi ydinvoimakiistassa — luottaa demagogi-
sesti työpaikkaan tunnetun riippuvaisuuden, jolle uusintamisalueen rasitukset
ilmenevät alistettuina, mobilisointiin. Tällaiset yhteiskunnallisten kokemuspii-
rien vastakkaiset organisaatiomuodot voivat materialistisesti selittää teollisuus-
työväestön pienen osuuden uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä. Se laajentaa
sellaista strukturaalista selittämistapaa, joka löytää tyrmistyneisyyden koke-
misen ja epätavallisten vastarintamuotojen välistä yhteiskuntarakenteellisia

osallistumisesteitä (perheen autoritääriset rakenteet, yritys, koulu ja vastaavat sosialisaatioprosessit), joita ylipäänsä löytyy myös tavanomaisten osallistumismuotojen (puoluejäsenyys jne.) kohdalla. Sosiaalinen valikoituvuus on tuskin mikään erityinen argumentti kansalaisaloitteita ja muita uusia yhteiskunnallisia liikkeitä vastaan, mikäli niitä mahdollisesti verrataan puolueitoimitsijoiden sosiaaliseen koostumukseen (myös perinteisten vasemmistopuolueiden kohdalla).

Selvitettäessä uusien yhteiskunnallisten liikkeiden sosiaalista perustaa on lisäksi otettava huomioon se, että niiden sisäinen rakenne on erinomaisen osallistumisystävällinen, toisin sanoen ne asettavat vain hyvin vähäisiä osallistumisen esteitä. Lisäksi ne vaikuttavat symboliensa ja teemojensa kulttuurisen leviämisprosessin kautta myös siellä, missä niillä ei ole suoraan mitään jalsijaa. »Marginalistien» voimakas osallistuminen uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin on lisäksi tärkeää. Usein ne myös muodostavat radikaalin siiven. »Marginaalinen» ei tällöin viittaa vain pauperisoitumiseen ja yhteiskunnalliseen eristymiseen, vaan sillä tarkoitetaan myös tilannesidonnaisesti vääryyttä kärsiviä ryhmiä, jotka ovat osittain irtaantuneet fordistisesta uusintamisyhteydestä, tahi ovat jättäytyneet siitä ulos, tai eivät ole siihen vielä tiukasti kiinnittyneet (esim. osa nuorisoa). Epäilemättä »sosiaalisten vaatimusten» vähäinen arvostaminen osoittaa, etteivät uudet yhteiskunnalliset liikkeet ole mitään »marginaaliliikkeitä», vaikka »marginalisoituneet osat» tuntuvat näyttelevän tärkeää roolia näiden liikkeiden sisäisessä dynamiikassa.

Poliittiset rintama-asetelmat

1. Sisäiset ambivalenttisuudet

Asiakohtainen ja sosiaalinen heterogeenisuus tiivistyy uusien yhteiskunnallisten liikkeiden poliittisessa kaksijakoisuudessa. Niinpä kansalaisaloiteaktiivisten itsetajunta huojuu toisaalta demokraattisesti täydentävään ja korjaavaan poliittisiin päätöksiin kohdistuvan detaljikritiikin — joka ei aseta tätä järjestelmää kokonaisuudessaan kyseenalaiseksi — ja toisaalta radikaalidemokraattisen vastakulttuurin välillä. Jälkimmäinen on nähtävissä kokonaisyhteiskunnallisen vaihtoehdon poliittisena ytimenä.¹² Vastaavanlaisia ovat myös ne toisistaan riippuvaiset vastakohtaparit, jotka esiintyvät useimmissa kansalaisaloitteissa, mutta jotka ovat vireitä myös kaikissa yhteiskunnallisissa liikkeissä:

järjestelmälojaali	— antikapitalistinen
etatistinen	— antietatistinen
»pakoton»	— militanttinen
parlamentaarinen	— antiparlamentaarinen

Pankaa merkille, nämä eivät ole vain niiden vastakkainasetelmien mukaelmia, joska koskevat »vihreitä» ekologialiikkeessä, vaan ne kuvaavat niitä ris-

tiriitaisia asemia, jotka ovat edustettuna enemmän tai vähemmän vankasti kaikissa yhteiskunnallisissa liikkeissä. Tästä voi otaksua, että poliittisella kaksijakoisuudella on rakenteelliset syyt. Ne eivät osoita pelkästään jotain ideologista hajaantuneisuutta, eikä niitä voida lukea ainoastaan liikkeissä ensi kertaa tapaavien poliittisten sukupolvien ja toimijoiden erilaisen esihistorian tiliin. Kaksijakoisuudet tulevat ymmärretyiksi niiden ristiriitaisten kokemusten läpi, jotka liittyvät fordismia pönkittävään »läpivaltioistumiseen», jossa valtio toimii »arkielämän johtajana», joka niin taistelee kuin ottaa vastuun ja jota yksityinen henkilö — millään tavalla — tuskin voi välttää. Ainoastaan perustamalla vastakulttuuri, on mahdollista vähentää tällaista yleispätevää riippuvuutta.

Poliittisia kaksijakoisuuksia voidaan epäilemättä pitää läpeensä hedelmällisinä. Ensinnäkin ne rikkovat väestön suuressa osassa olevaa valtioporvarillista autoritaarisuutta, toiseksi uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tyrmistyneisyydestä, konfliktikokemuksista ja sosiaalisen vastakulttuurin kehittämisestä nousevat toimet karaisevat abstraktista antietatismia vastaan, joka tuskin tekee oikeutta valtiollisten instituutioiden fordistisesti laajennetuille yhteiskunnallisille funktioille. Valtion kuoleutuminen tai häviäminen tulee uusien yhteiskunnallisten liikkeiden näkökulmasta ajateltavissa olevaksi käsitteenä, joka pikemminkin kuvaa vallitsevissa yhteiskunnallisissa oloissa tapahtuvaa valtiollisten funktioiden asteittaista supistumista (kuntien valtiollistamisen sijaan on asetettava valtion kunnallistaminen, valtiollinen sosiaalipoliittikka on tendenssinomaisesti palautettava uusiin kehitettäviin sosiaalisiin »verkkoihin» — kommuuneihin, naapurustoihin jne.). Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden sisältä lähtevät parlamentarisoitumistendenssit osoittavat kuitenkin selvästi tämän prosessin ristiriitaisuuden.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kokemukset ja oppimisprosessit ovat aika voimakkaasti sen maaston muokkaamia, jossa ne pääasiassa toimivat. »Ylätason politiikan» teemoissa arvioituna ne, kuten myös vasemmistolainen yhteiskuntakritiikki, ilmentävät vahvaa »epäpolisoitumista». Arkielämän tasolla eletyille konflikteille on ominaista lähinnä niiden »radikaalittomuus». Siellä missä itse radikalisoitumista tapahtuu, jäävät poliittiset vaikutukset suhteellisen vähäisiksi.

Arkipäivän konflikteilla on heikompi, mutta fordististen ehtojen oloissa mahdollisesti kestävämpi politisointivoima kuin esimerkiksi ulkoparlamentaarisen opposition »kansainvälisillä» teemoilla tai atomiaseen vastustamisella. Arkipäiväisyys ilmenee siten poliittisena neulansilmänä, jonka läpi radikalimpien poliittisten muutosesitysten ja radikaalin kritiikin on kuljettava.

2. Suhde puolueisiin

Etabloituneet poliittiset puolueet ovat — jo oman valtiollistumisensa perusteella — yhteiskunnallisen status quon vakiinnuttamisen tahi fordistististen

uudelleenorganisointiyritysten olennaisia ideologisia apparaatteja. Jo siksi, että ne pysyvät »järjestelmän tasolla» ja asettavat kulloistenkin intressien osittaisuutta (partikularisuutta) vastaan oman »yhteishyvän vaatimuksen» ja edustavuusväittämänsä, ne kieltävät rakenteellisesti tuotetut konfliktit, yrittävät niitä rauhoittaa, kanavoida, murentaa ja tukahduttaa. Fordistisessa mallissa esiintyvät konfliktit pakottavat turvautumaan epätavallisen poliittisen käytännön muotoihin. Tällainen yhteys on uusien yhteiskunnallisten liikkeiden eräs perusta ja muokkaa niiden spesifin poliittisen muodon.

Puolueet yrittävät säilyttää käytännössä voimakkaasti suhteellistettua poliittikkamonopoliaan, koska ne yrittävät tunkea kansalaisaloitteita, naisliikettä, ydinvoimaoppositiota osittaisen intressiedustuksen esipihaan, tahi yrittävät valikoivasti tarttua näiden teemoihin ja ne neutralisoida. Samanaikaisesti on erotettava toisistaan puolueapparaattien käytännön ja ei-professionaalisten toimitsijoiden aseman välillä. Oman elämäntilanteensa ja »perustaan» ulottuvan takaisinkytkennän takia jälkimmäiset eivät osaa täysin suojautua uusien yhteiskunnallisten liikkeiden ärsykyksiä vastaan, vaan itse suorastaan niiden osaluueisiin osallistuvat.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden konfliktiperustan, niiden ulkoinstitutionaalisen syntyperustan, takia jäävät puolue muodostukseen tähtäävät yritykset suhteessa »perustaansa» periaatteessa epävarmoiksi. Joukkopuolueiden (Volksparteien) toimintatapa saattaa kilpailevat puolueet erityisen yleistämispakon alaisuuteen, jota vastassa (uusien yhteiskunnallisten) liikkeiden yleistämisyrietykset ovat suhteellisen avuttomia. Ekologiset ja feministiset periaatteet eivät tosin ollenkaan rajoitu yhteen kohtaan tai teemaan, mutta ne tuskin tarjoavat yksiselitteisiä väittämiä virallisista politiikkateemoista. Tämä ekologisten periaatteiden ja radikalisoitien yksityiskohtainen mullistava asiallisuus välttämättä kuluu ja menettää vastakulttuurista räjähdysvoimaansa siinä määrin kuin siitä tulee poliittisesti yksipuolisempi ja se hylkää kohdittaiten ja sektoraalisten teemojen alueen.

Yhteiskunnallisten liikkeiden näkymät 80-luvulla

1. Institutionalisoituminen ja/tai vastakulttuuri

Viime vuosina on uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä vahvistunut rinnakkaisesti kaksi erilaista, rakenteeltaan myös täysin vastakkaista, tendenssiä. Ensinnäkin on kehittynyt eräänlainen *vastakulttuuri*, joka versoo vähemmistöryhmien alakulttuurisesta ghettoista. Tätä vastakulttuuria hahmottaa poliittisten käytäntöjen ja instituutioiden joukko, joka on yleensä suhteellisen tiukasti sidottu näiden liikkeiden käytäntöön; siihen kuuluvat muiden muassa kaupunki- ja vaihtohelehtien kommunikaatioinfrastruktuuri, paikalliset tiedonvälityskeskukset, yksittäiset laitokset, joilla on laaja toimintapiiri ja jotka auttavat yrityksissä luoda organisatorinen verkko.

Näiden vastakulttuurien vastakaiku ja heijastusvaikutus on suhteellisen suuri. Ne toimivat laajalti olevien instituutioiden sisällä, jolloin erityisesti nuorisolla ja palvelusektorin työntekijöillä (opettajilla, sosiaalityöntekijöillä, sosiaalieteilijöillä) on välitysfunktioita. Tällainen vaikutus on jatkuva ja pysyvä. Kuitenkin se tähän saakka on toisaalta tuntunut vain kohdittaisesti etabloitujen instituutioiden käytännössä ja pysynyt ambivalenttina muodikkaasti sopeutuessaan ja ideologisesti integroituaan, ja toisaalta jäädessään mullistavien mielihoiteiden varaan se pitkällä aikavälillä hajottaa poliittisen käytännön institutionalisoitunutta itsetajuntaa.

Ekologialiikkeelle merkitsee lisääntyvä ystävällisyys aitoa ideologiaa. Tämä käy erikoisen selvästi ilmi »vapaus vallankäytöstä»-periaatteessa. Harjoitettu »vallankäytöstä vapaa vastarinta» merkitsee tämän liikkeen poliittista homogenisoitumista, vaikkakin vasemmalta laidalta nousee massiivisia vastaväitteitä ja radikalisoitumiskykyä.

Puhuttaessa »arvojen kumous»-keskustelusta voidaan uusien yhteiskunnallisten liikkeiden käytännöllisen vaikutuksen vaihtoehtoprojekteissa, aloitteissa jne. nähdä vahvistavan sellaisia mielenmuutoksia, jotka asettavat kyseenalaiseksi konsumerismin ja yhteenliittävän työmoraalin esikuvan. Lisäksi ovat teemat (työ, opiskelu, elämä jne.) toisaalta niin radikaaleja, että ne täysin asettavat yhteiskunnallisia perustuslakeja koskevia kysymyksiä, joskaan ne eivät puhu perinteisillä antikapitalismin/sosialismin kategorioilla. Toisaalta tämä prosessi on pikemminkin pitkäaikainen ja vähemmän huomiota herättävä, ja riippuu esitettävien vastamallien viehättävyydestä. Lisäksi se on — periaatteessa — täysin integroitavissa eli se ei välttämättä muutu »vallankumoukselliseksi blokiksi» tai hiipiväksi muutokseksi »hiljaisen vallankumouksen» ta-
paan.

Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tuottaman vastakulttuurin vaikutuksia ovat myös niitä itseään määräävät sisäiset eriytymisprosessit. Nämä kehityssuunnat osoittavat monenlaista *institutionalisoitumista* ja *formalisoitumista*. Selvimmin tämä prosessi ilmenee ekologialiikkeessä. Siirtyminen yksittäisistä kansalaisaloitteista ekologialiikkeeseen lienee tapahtunut toisaalta käytännöllisesti keskeisten ristiriitojen johdosta, toisaalta tätä prosessia seurasi järjestöllisten rakenteiden vahvistuminen, ennen kaikkea piristämällä luonnonsuojeluyhdistyksiä uudelleen.¹³ Kysymys ei ole siten yhteistyöyrityksestä, joka ei muuttaisi aloiteperustan sisäistä rakennetta, vaan ongelmallisesta »formalisoinnista», johon liittyy jäsensääntöjä, konkreettisen tyrmistyneisyyden ja olevien ristiriitojen purkautumista, aktiivisen ja passiivisen jäsenistön vastakainasetteluja, kahdenkeskisen tiedonvälityksen kuihtumista. Kaikki tämä vai-
kuttaa yhdistysten ja organisaatioiden »politiikkaan».

Formalisointiprosesseista lähtevät liikkeelle tendenssit integroitua vallitseviin poliittisiin rakenteisiin, mikä lisäksi suosii asiakohtaista supistamista — ja siten poliittista pidättyväisyyttä. Formalisointitendenssit ympäristönsuojelualoitteiden alueella ovat toisaalta yhteiskunnallisten liikkeiden menestyksen, niiden laajan vastakaian, tuloksia. Tällä tasolla tapahtuva organisoituminen

riistää kuitenkin tendenssinomaisesti niiden poliittisen kärjen, pakottaa ne järjestöllisen intressiedustuksen ja »lobbyismin» tilaan — jolloin »perustaan» on vain symbolinen suhde. »Vihreän puolueen» kehitys on kyllä näiden formalisointitendenssien ilmaus, joskaan sitä ei tule siihen palauttaa. Tässä kysymyksessä herätetään ennen kaikkea ongelma, kuinka puolueuudostukseen tähtäävä organisoituminen vaikuttaa »vastakulttuuriseen perustaan».

2. Oppimisprosessit

Sisäinen moniaineksisuus ja poliittiset kaksijakoisuudet tekevät mahdottomaksi esittää mitään yksikäsitteisiä väitteitä uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kehitysnäkymistä. Tällöin täysin oikeutetusti pidetään oppimisprosessien tasoa ratkaisevana uusien yhteiskunnallisten liikkeiden tulevaisuudelle. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden sisäinen rakenne ilmenee tällöin erityisen oppimista edellyttävänä.

Hämmästyneisyys, toimintayhteys, julkisuus, intressiorientaatio, aloitteellisuus, valistavat ristiriidat valtiollisten instituutioiden, puolueiden ja pääoman etujen kanssa ovat eräitä välittömästi tyrmistyneiden laajan piirin tunnussanoja, jotka liittyvät täysin avoimiin, erilaisia poliittisia asemia, sosiaalisia ympäristöjä ja yksilöllisiä eristymisiä ylittäviin oppimistilanteisiin. Näiden kollektiivisten oppimisprosessien suunnasta tiedämme ylipäänsä hyvin vähän.

Puolueiden osittain täysin menestyksekkäät integrointiyhteykset kansalaisaloitteiden suuntaan viittaavat siihen, että nämä ovat osalle toimijoista puoluepoliittisen osallistumisen poliittisia esikouluja ennen kaikkea siksi, että asetetaan kysymys saatujen kokemusten yleistämisestä ja poliittisesta tulkinasta. »Valtakysymykseen» on tiukasti kytketty eräs toinen uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä olevien poliittisten oppimisprosessien reunaehto. Ovatko niissä saavutetut ja ilmaistut uudet arvostukset antoisia useammille vaihtoehdoille suuntautumisille myös taloudellisesti selvästi heikommissa olosuhteissa? Arvomuutosten tutkija tuntuu vakuuttavan, ettei edes aineellinen vastoinkäyminen pysty eväämään »postmaterialististen» suuntautumisten leviämistä. Mahdollisesti ne ovat kuitenkin tungettu pois kulutuskulttuurisen sfäärin taloudellisesti räjähtäviltä ydinalueilta tavallaan eräänlaisina »vapaa-ajan orientaatioina».

Molemmat esitetyt arviot todistavat, ettei »ideaalista oppimistilannetta» voi tarkastella erikseen, vaan se kytkeytyy integroivan, täysin heterogeenisen, poliittisen vastakulttuurin kehitykseen ja pysymiseen.

Oppimisprosesseja koskevaan kysymykseen liittyy myös se, etteivät lukuisat teemat ja poliittiset tasot välttämättä joudu uusien yhteiskunnallisten liikkeiden näkökenttään, koska nämä tähtäävät spesifillä tavalla »läheisyyteen». Niinpä »maailmanyhteisöä kansainvälisen työnjaon mielessä» koskevat kysymykset, imperialistista ja kolonialistista riippuvuutta, sotilaallisia konflikteja

koskevat kysymykset, mutta myös esimerkiksi vahingollisten aineiden varastointia, »kolmannen maailman» terveydenhoitoa vaarantavaa teollisuutta koskevat kysymykset eivät kuulu niiden politiikan aitoihin teemoihin, minkä täytyy vaikuttaa kielteisesti näitä aloja koskevaan yksimielisyyteen ja toimintakykyyn.

Poliittisten muotojen tasolla eräs mahdollinen perspektiivi on porvarillisen demokratian »modernisointi» alhaalta tapahtuvan demokratian laajentamisen ja kansasta lähtevän mobilisoinnin suuntaan. Juuri kansalaisaloitteet ovat nykyisin alkupisteitä »ruohonjuuritason demokratialle», kuten anglosaksisessa perinteessä ja ennen kaikkea USA:ssa jo pitkään on ollut tunnettua. Tällainen harmiton, idyllinen kuva on epäilemättä ristiriidassa turvavaltion sisäisen dynamiikan kanssa. Tämä välttämättä merkitsee tosiasiasa merkityksellisten osallistumismahdollisuuksien mitätöintiä. Taistelussa mahdollisia »rikkaruohoja» vastaan käytetään autoritäärisiä torjuntakeinoja, jotka saattavat demokraattisen poliittisen kulttuurin kehityksen vaaraan. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden jatkokehitykselle onkin keskeinen merkitys sillä, pystytäänkö vastaisuudessa turvaamaan nämä avoimet poliittiset sivustat.

Intellektuaalisen vasemmiston käytännölliset mahdollisuudet

Lopuksi on vielä tartuttava muutamiin seikkoihin, jotka viittaavat muutuneeseen, toisin sanoen poliittisesti hedelmällisempään, teoreettiseen ja käytännölliseen suhteeseen vasemmistoälymystön ja uusien yhteiskunnallisten liikkeiden välillä. Tämä suhde on abstraktisen selittelyn ja avantgardismin tuolla puolen.

1. Tyrmistyneisyys

Huolimatta lukuisista välitysyriyksistä jäivät protestiliikkeen ja senjälkeisen liikkeen suhteet työväenluokkaan enimmäkseen abstrakteiksi, eräänlaiseksi projektiolehtiöksi, johon voitiin raapustaa monenlaisia poliittisia toiveita ja pettymyksiä. Suhteet uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin ovat olennaisesti välittömämmät ja suuremmat. Älyllinen vasemmisto on taipumustensa kautta osa sitä ja löytää sieltä uudelleen useita ongelmistaan, eduistaan ja kokemuksistaan. Tämä pätee niin fordistisen yhteiskunnallistumisen seurannaisongelmiin kuin kärjistyiin marginalisoitumistendensseihin.

2. Teoria

Dogmatismen kritiikki, jota käsitellään »marxismen kriisinä», on tuottanut teoreettisesti epätasaisen ja avoimemman keskusteluilmapiirin. Aikaisemmin saatettiin poliittiset kunnianhimot legitimoida ylihistoriallisella tavalla eli pe-

rustella ne järjestäytyneen työväenliikkeen erilaisilla traditioelementeillä. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet ovat puolestaan aiheuttaneet epävarmuuden leviämistä yhteiskunta-analyysin tasolla, koska ne ovat kehittäneet ristiriitoja ja poliittisia mobilisointimuotoja, joita ei ole teoreettisesti osattu ennakoida. Tällaisen epävarmuuden hedelmällisyys ei näy ainoastaan monilla teema-alueilla, jotka olivat vasemmistolaiselle kritiikille uusia (ekologia, naishistoria, vastarinnan alistushistoria, teknologiakritiikki jne.), vaan myös näiden asetelmien kokemuspohjaisessa monimuotoisuudessa, mikä on pitkälle etäännynt 70-luvun alun »vasemmistodogmatismiin» preskriptiivis-normatiivisesta perussävystä.

3. Praxis

Yhteiskuntateoria on samanaikaisesti uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä saavuttanut poliittista merkitystä omaavan lisävoiton. Siellä, missä »käyvät» organisaatiomuodot (puolue) eivät enää näytä takaavan suhdetta yhteiskunnalliseen »totaliteettiin», vaan missä oman olemisensa puolia käsittävät yhteiskunnalliset liikkeet pystyvät ainoastaan tiedostamaan poliittisen käytännön osittuneisuuden, teoria ja yhteiskunta-analyysi säilyttää vahvasti suuntaavia ja välittäviä tehtäviä. Se ei ole enää rajoittunut yksin »tietyn» aseman legitimointiin, joskin tällaisia radikalisoiteja aina uudelleen yritetään eri yhteiskunnallisissa liikkeissä. Niiden rajoittuneisuus on kuitenkin läpinäkyvä. Mutta teoreettinen käytäntö ei valtaa alaa vain itsetajunnassa ja uusissa suuntautumisissa. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden käytäntö itse on monessa mielessä teoreettista intellektuaalista käytäntöä.

VIITTEET

¹ Tästä löytyviä esityksiä: Rainer Funke, *Sich durchsetzender Kapitalismus. Eine Alternative zum spätkapitalistischen Paradigma*, teoksessa Tim Guldemann u.a.; *Sozialpolitik und soziale Kontrolle*. Starnberger Studien H.2, Frankfurt 1978, s. 228.; Dieter Läßle, *Kapitalistische Vergesellschaftungstendenzen und Staatsinterventionismus*, teoksessa *Handbuch 5: Staat*, hrg. v. V. Brandes, J. Hoffmann, U. Jürgens, W. Semmler, Frankfurt-Köln 1977, s. 215; lisäksi Joachim Hirsch, *Der Sicherheitsstaat*, Frankfurt 1980.

² Vrt. Stefan Breuer, *Die Krise der Revolutionstheorie*, Frankfurt 1977.

³ Vrt. ennen kaikkea Michel Aglietta, *Régulation et crises: L'expérience des Etats-Unis*, Paris 1976. Lisäksi Marcel Bühler, *Weltmarkt, internationale Arbeitsteilung und nationale Reproduktion — neuere französische Internationalisierungstheorien*, MS., Kontanz 1979 sekä Mike Davis, »Fordism» in crisis: a review of Michel Aglietta's *Régulation et Crises*, *Review*, Vol. II, Nr. 2, 1978, s. 131.

⁴ Vrt. Fred Hirsch, *Social limits to growth*, London 1977.

⁵ Vrt. tästä Christopher Lasch, *Das Zeitalter des Narzissmus*, München 1980 sekä informatiivisesta kriitikistä Wolf-Dieter Narr, *Das Ende der Persönlichkeit, Leviathan*, Nr. 1, 1980, s. 120.

⁶ Herbert Marcuse, Protosozialismus und Spätkapitalismus, *Kritik*, Nr. 19, 1978, s. 5.

⁷ Ronald Inglehart, Wertwandel in den westlichen Gesellschaften: Politische Konsequenzen von materialistischen und postmaterialistischen Prioritäten; Max Kaase, Legitimitätskrise in westlichen demokratischen Industriegesellschaften: Mythos oder Realität?; Franz Lehner, Die »stille Revolution«: Zur Theorie und Realität des Wertwandels in hochindustriellen Gesellschaften, kaikki esitykset kirjassa H. Klages, P. Kmiecik (Hrg.), *Wertwandel und gesellschaftlicher Wandel*, Frankfurt-New York 1979.

⁸ Tämä problematiikka tulee erityisen hyvin esiin Wolfgang Kraushaarin toimittamasta teoksesta »*Autonomie oder Getto? Kontroversen über die Alternativbewegung*», Frankfurt 1978.

⁹ Michael Th. Greven, Parteiensystem, Wertwandel und neue Marginalität, teoksessa Joachim Matthes (Hrg.), *Sozialer Wandel in Westeuropa*, Frankfurt-New York 1979; Claus Offe, *The state, ungovernability and the search for the »non-political«*, MS, Toronto 1979, ja saksalainen versio: »Konkurrenzpartei und kollektive politische Identität», teoksessa Roland Roth (Hrg.), *Parlamentarisches Ritual und politische Alternativen*, Frankfurt-New York 1980.

¹⁰ Vrt. perusteellisesti Hans Peter Dreitzel, Der politische Inhalt der Kultur, teoksessa A. Touraine u.a., *Jenseits der Krise. Wider das politische Defizit der Ökologie*, Frankfurt 1976, s. 50.

¹¹ Ks. tästä Joachim Scharioth, Gesellschaftliches Engagement der Bürger, teoksessa Orthein Rammstedt (Red.), *Bürgerbeteiligung und Bürgerinitiativen*, Villingen 1977, s. 332.

¹² Vrt. André Gorz, *Ökologie und Freiheit*, Reinbek 1980, etenkin s. 36, Adalbert Evers on kehittänyt käsillä olevien erilaisten italialaisen ja ranskalaisen keskustelun tuotosten poliittisia ambivalenttisuuksia kirjoituksessaan Die politische Bedeutung der sozialen Bewegungen, *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, Jan. 1980.

¹³ Vrt. ydinenergiaopposition kehityksestä erityisesti Herbert Kitschelt, *Kernenergiepolitik — Arena eines gesellschaftlichen Konflikts*, Frankfurt — New York 1980.